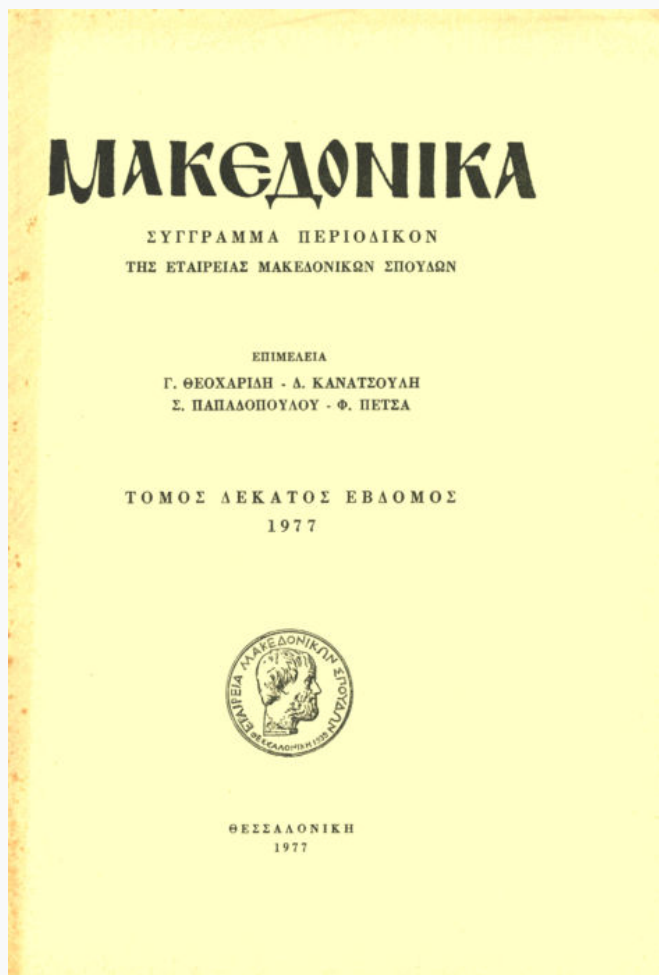

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Οι πρώτες γερμανικές μεταφράσεις ποιημάτων του Αθανάσιου Χριστόπουλου (1821,1822)

Λάμπρος Μυγδάλης

doi: [10.12681/makedonika.367](https://doi.org/10.12681/makedonika.367)

Copyright © 2014, Λάμπρος Μυγδάλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μυγδάλης Λ. (1977). Οι πρώτες γερμανικές μεταφράσεις ποιημάτων του Αθανάσιου Χριστόπουλου (1821,1822). *Μακεδονικά*, 17(1), 194–211. <https://doi.org/10.12681/makedonika.367>

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (1821, 1822)

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐρευνώντας γιὰ τὴ συλλογὴ νέου ὕλικου σχετικὰ μὲ τὸ φιλελληνισμὸ στὴ Γερμανία καὶ μελετώντας ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ στὴ Landesbibliothek τῆς Στουτγκάρδης, στὴν πανεπιστημιακὴ βιβλιοθήκη τῆς Τυβίγγης καὶ στὸ γερμανικὸ λογοτεχνικὸ ἀρχεῖο στὴν πόλη Μάρμπαχ (Deutsches Literaturarchiv in Marbach a. N.) ἀποδελτίωσα ὁλόκληρο τὸ Morgenblatt für gebildete Stände¹, μιὰ ἐφημερίδα ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1821 ἀφιέρωνε πολλὰς σελίδες σ' αὐτὸν εἴτε μὲ ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὰ γεγονότα στὴν Ἑλλάδα εἴτε μὲ ποιήματα ἢ ἄλλα ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπ' αὐτόν. Ἡ ἐφημερίδα αὕτη ἐβγαίνει ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο τῆς Στουτγκάρδης Franckh κάθε μέρα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κυριακὴ. Σ' αὕτη τὴν πολύτιμη ἐφημερίδα βρῆκα καὶ τὶς μεταφράσεις ἐννέα ποιημάτων τοῦ Ἀθανασίου Χριστόπουλου ποὺ ὀφείλονται στὸ Γερμανὸ φιλόλογο καὶ λογοτέχνη Gustav Schwab. Οἱ μεταφράσεις αὐτὲς εἶναι δημοσιευμένες στὰ ἐξῆς φύλλα (ἀριθμός, ἡμερομηνία καὶ σελίδες) τοῦ Morgenblatt für gebildete Stände: Nr. 23, 26. Januar 1822, S. 89-90; Nr. 24, 28. Januar 1822, S. 93-94; Nr. 25, 29. Januar 1822, S. 97-98; Nr. 45, 21. Februar 1822, S. 177; Nr. 46, 22. Februar 1822, S. 183; Nr. 47, 23. Februar 1822, S. 185 καὶ Nr. 49, 26. Februar 1822, S. 193.

Ὁ Schwab ὥστόσο δὲν εἶναι ὁ πρῶτος μεταφραστὴς ποιημάτων τοῦ Χριστόπουλου στὴ γερμανικὴ γλῶσσα. Προηγεῖται ὁ Ἑλληνας Ἀναστάσιος Παμπᾶς, ποὺ ἐπιμελήθηκε τὴν πέμπτη ἐκδοσὴ τῶν «Λυρικῶν» δίνοντας στὸ ἴδιο βιβλίον καὶ στὴν ἀντικρυστὴ κάθε φορὰ σελίδα γερμανικὴ μετάφραση τῶν ποιημάτων². Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη μετάφραση τῶν ποιημάτων

1. Γιὰ τὴ σπουδαιότητα τοῦ Morgenblatt für gebildete Stände βλ. καὶ Σ. Θ. Λάσκαρι, Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, Ἀθήναι 1930, σ. 26 καὶ 28. Ὁ Gustav Schwab δὲν ἦταν διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς, ὅπως σημειῶναι ὁ Λάσκαρις, ἀλλὰ συντάκτης τοῦ λογοτεχνικοῦ τμήματός της ἀπὸ τὸ 1827-1837.

2. Ὁ ἀκριβὴς τίτλος τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τοῦ Ἀναστάσιου Παμπᾶ εἶναι: Der neue griechische Anakreon. Ὁ Νέος Ἑλληνικὸς Ἀνακρέων. Ins Deutsche übersetzt von Anastassio Emmanuel Pappa, aus Macedonien, Ἐν Βιέννῃ 1821. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τοῦ Δημητρίου Δαβιδοβίκη (sic).

του Χριστόπουλου (Βιέννη 1821) σὲ εὐρωπαϊκὴ γλῶσσα, πού τὴν ἀκολουθεῖ ὕστερα ἀπὸ πέντε χρόνια, τὸ 1826, ἡ ἑλληνογαλλικὴ ἑβδομῆ έκδοσις τῶν ποιημάτων του στὸ Παρίσι. Προκύπτει λοιπὸν τὸ ἐνδιαφέρον ἐρώτημα, ἂν ὁ Schwab γνώριζε αὐτὲς τὶς μεταφράσεις τοῦ Παπᾶ. Ἡ ἔρευνα πού πραγματοποιήσα ἐπὶ Γερμανία ἀνάμεσα στὰ γενικὰ ἔργα καὶ στὰ γράμματα (δημοσιευμένα ἢ ἀνέκδοτα) τοῦ Schwab δὲν ὀδήγησε σὲ καμιὰ σχετικὴ ἐνδειξη. Ἐνα ἀντίτυπο, τὸ μοναδικὸ ἀπ' ὅσο ξέρω στὴν Ἑλλάδα, τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀναστάσιου Παπᾶ πού εἶδα ἐν τῇ Γεννάδειο Βιβλιοθήκῃ ἐπίσης δὲν με βοήθησε σχετικᾶ. Ἀλλὰ ἓνα δεῦτερο ἀντίτυπο τῆς ἰδίας ἐκδόσεως ἐν τῇ Landesbibliothek τῆς Στουτγκάρδης—κατὰ πᾶσα πιθανότητα τὸ μοναδικὸ σ' ὅλη τὴ Δυτικὴ Γερμανία¹—περιλαμβάνει μερικὲς χειρόγραφες μνῆες, πού νομίζω ὅτι μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν σὲ κάποια θετικὰ συμπεράσματα. Στὴ σελίδα 2 καὶ 3 τοῦ βιβλίου, πού εἶναι λευκὲς, ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς χειρόγραφες σημειώσεις μετὰ μελάνη: Στὴ σελίδα 2 (εἰκ. 1) ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή «Κυρίακός Τζήτζος»². Ἀπὸ κάτω ἀκριβῶς ἀκολουθεῖ ἡ ὑπογραφή «Dr. Schott»³

1. Ἄν καὶ ἐπανελημμένα ἔστειλα δελτίο παραγγελίας μέσω τῆς Landesbibliothek τῆς Στουτγκάρδης σ' ὅλες τὶς βιβλιοθήκες τῆς Δυτικῆς Γερμανίας γιὰ νὰ συγκρίνω ἓνα τυχόν δεῦτερο ἀντίτυπο μετὰ ἐκεῖνο τῆς Στουτγκάρδης, διαπίστωσα ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀντίτυπο ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς.

2. Σχετικᾶ μετὰ τὸν Κυριακὸ Τζήτζο δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ κανένα βιογραφικὸ στοιχεῖο τοῦ. Ἵσως ἔχει κάποια συγγενικὴ σχέση μετὰ κάποιο Νικόλαο Τζήτζο (N. Tintu), πού ἀναφέρεται σὲ ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸ Σίβιο ἐν τῇ 10 Ἰανουαρίου 1826. Στὸ γράμμα αὐτὸ ὁ N. O. Paciura σημειώνει ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ὅτι στέλνει 41 δέματα μετὰ 1.729 ὀκάδες κερί, τὰ ὅποια ἔδωσε στὸν N. Tintu ἀπὸ τὴν Τιμισοάρα. Βλ. Catalogul documentelor referitoare la viața economică a țărilor române în sec. XVII-XIX, Βουκουρέστι 1907, τ. 2, σ. 452. Γιὰ τὴν πολὺτιμη αὐτὴ παραπομπὴ εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν ἀγαπητὸ φίλο κ. Ἀθανάσιο Καραθανάση.

3. Στὴ μεταγραφὴ τῆς ὑπογραφῆς αὐτῆς σὲ Dr. Schott κατέληξα, ἀφοῦ συμβουλευτήκα καὶ εἰδικούς ἐν τῇ ἀνάγνωσθῃ χειρογράφων ἀπὸ τὸ γερμανικὸ λογοτεχνικὸ ἀρχεῖο ἐν τῇ πόλῃ Marbach a. N., μαζὶ μετὰ τοὺς ὁποίους συγκρίναμε ὑπογραφὰς μιᾶς σειρᾶς χειρογράφων ἀπὸ διαφόρους Schott. Ἰδιαίτερα μᾶς ἀπασχόλησε νὰ διαπιστώσουμε ποῖος ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς Schott ἦταν αὐτὸς τῆς ὑπογραφῆς. Παραβάλλοντες λοιπὸν διάφορες ὑπογραφὰς σὲ χειρόγραφα τῶν Schott μετὰ τὴ σχετικὴ ὑπογραφὴ εἶδαμε, ὅτι ὅλες σχεδὸν οἱ ὑπογραφὰς ἦσαν παρόμοιες. Ὑπ' ὄψιν μας λάβαμε καὶ τὸ ὅτι ὅλες οἱ ὑπογραφὰς τοῦ ἰδίου προσώπου δὲν ἦταν πάντοτε ὁλόκληρα ὅμοιες. Ἀνατρέχοντες ὁμως ἐν τῇ βιογραφίᾳ τῶν διαφόρων Schott κατέληξα ἐν τῇ συμπεράσματι, ὅτι ἐδῶ πρόκειται πιθανότατα γιὰ τὸν Christian Friedrich Albert Schott, γιὰτὶ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος Schott πού ἔδειξε ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1821 καὶ εἶχε ἐπομένως σχέσεις μετὰ τοὺς Ἑλλήνες καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἦταν δικηγόρος ἐν τῇ Στουτγκάρδῃ καὶ τὸ 1820 ἔγινε πρόεδρος τοῦ ἑλληνογερμανικοῦ συλλόγου-κομιτάτου τῆς πόλεως αὐτῆς καὶ προσέφερε πολλὰ ἐν τῇ ἀγῶνι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Schott γεννήθηκε ἐν τῇ 30 Ἀπριλίου 1782 ἐν τῇ χωρίῳ Sindelfingen κοντὰ ἐν τῇ Στουτγκάρδῃ. Τελειώνοντας τὸ γυμνάσιον ἐν τῇ μοναστηρίῳ Bebenhausen κοντὰ ἐν τῇ Τυβίγγῃ γράφει τὸ 1799 ἐν τῇ Πανεπιστήμιῳ τῆς Τυβίγγης μετὰ σκοπὸν νὰ γίνῃ διπλωμάτης. Ὑστερα ἀπὸ τὶς σπουδὰς του ἐν τῇ φθινόπωρῳ τοῦ 1803 ταξίδεψε ἐν τῇ Παρίσι καὶ

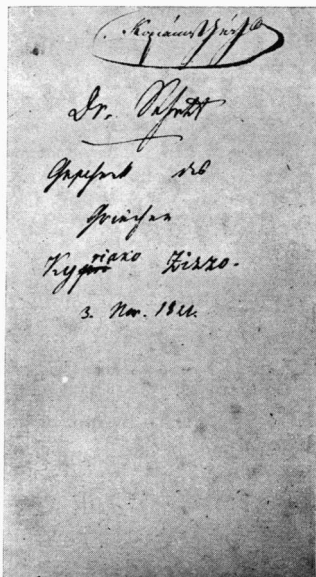
μέ μιὰ γραμμὴ κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα. Καὶ πὶο κάτω ὑπάρχει γραμμένη ἡ φράση «Geschenk des /Griechen/ Kyriako Zizzo./3. Nov. 1821»¹. Συγκρίνοντας τὶς ὑπογραφὰς καὶ τὴ γερμανικὴ φράση παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: Σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο ἢ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς διακρίνομε τρεῖς διαφορετικοὺς γραφικοὺς χαρακτήρες: 1. Τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. 2. Τοῦ γερμανικοῦ ὀνόματος καὶ 3. Τῆς γερμανικῆς φράσης. Ἐπομένως θὰ πρέπει τρία διαφορετικὰ χέρια νὰ ἔγραψαν στὴ σελίδα αὐτή. Ὁ δωρητὴς Κυριάκος Τζήτζος, ποὺ ὑπέγραψε ὁ ἴδιος στὰ ἑλληνικά, κάποιος ἄλλος, ποὺ ἔγραψε τὴ γερμανικὴ φράση, ἴσως κατὰ παράκληση τοῦ Τζήτζου, ἐπειδὴ πιθανότατα ὁ ἴδιος δὲν ἤξερε γερμανικὰ καὶ ὁ Dr. Schott, ποὺ ἔλαβε ὡς δῶρο τὸ βιβλίο. Ἀπὸ τὴ φράση πάντως προκύπτει, ὅτι ὁ Ἑλληνας Κυριάκος Τζήτζος δώρισε τὸ σπουδαῖο αὐτὸ βιβλίο μὲ τὶς μεταφράσεις τοῦ Ἀθανάσιου Χριστόπουλου στὸν Dr. Schott στὶς 3 Νοεμβρίου 1821. Ἡ σελίδα 3 τοῦ βιβλίου (εἰκ. 2) περιέχει τὶς ἑξῆς ἐπίσης χειρόγραφες ἐνδείξεις: «Verfasser/Athanasios Christopoulos/aus Constantinopel/Übersetzer/Anastasio Papa/ aus Seras/in Macedonien»². Ὁ γραφικὸς χαρακτήρας εἶναι ὁ ἴδιος μὲ ἐκεῖνον τῆς προηγούμενης γερμανικῆς φράσης (σελίδα 2 τοῦ βιβλίου) καὶ ἐπομένως ἰσχύουν ὅσα σχετικὰ εἰπώθηκαν παραπάνω.

στὴ νότιο Γαλλία. Καὶ ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ ἀκολουθήσει διπλωματικὴ σταδιοδρομία, ἐγκαταστάθηκε ὡς δικηγόρος στὴ Στουτγκάρδη, ὅπου ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ ἀγωνίστηκε πολὺ γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του. Τὸ 1825 μεταφράζει τὸ ἔργο «Geschichte der Wiedergeburt Griechenlands umfassend die Erzählung der Ereignisse von 1740 bis 1824 von F. C. H. L. Pouqueville, Deutsch herausgegeben von Dr. C. F. A. Schott. Vierter Band mit einem Register und einem erläuternden Nachtrag. Heidelberg: Winter 1825» καὶ ἐκδίδει τὸ «Taschenbuch der Geschichte des griechischen Volkes in allgemeinen Umrissen von der ältesten bis zur neueren Zeit. Nebst der jetzigen griechischen Konstitution und andern Aktenstücken als Anhang. Jg 1, 1823, VI, 162 καὶ 107 S. καὶ Jg. 2, 1824, IX, 360 S. Hrsg. v. A. Schott und M. Mebold. Heidelberg: Winter». Ὅλα τὰ παραπάνω φανεροῦν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσφορὰ τοῦ Schott στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ὑπάρχει ἐπομένως σχεδὸν καμιὰ ἀμφιβολία, ὅτι σ' αὐτὸν τὸν Schott δώρησε τὸ βιβλίο ὁ Ἑλληνας Κυριάκος Τζήτζος. Ὁ Schott πέθανε στὶς 6 Ἰουνίου 1861 στὴ Στουτγκάρδη. Περισσότερες πληροφορίες γι' αὐτὸν βλ. στὴν Allgemeine Deutsche Biographie, Bd. 32, S. 395-396.

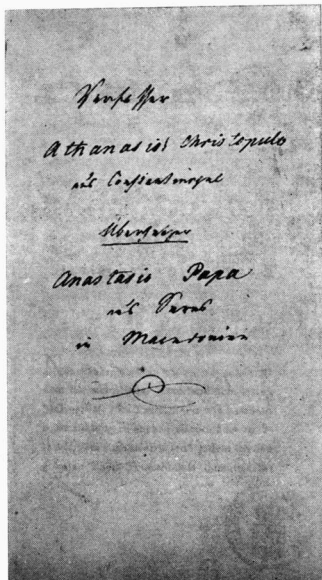
1. «Δῶρο τοῦ Ἑλληνα Κυριάκου Τζήτζου. 3 Νοεμβρίου 1821». Ἡ χρονολογία 3 Νοεμβρίου 1821 ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὸ terminus ante quem γιὰ τὴν ἐκδόση τῆς μετάφρασης στὰ γερμανικὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀθανάσιου Χριστόπουλου ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Ἑμμ. Παπᾶ στὴ Βιέννη τὸ 1821. Τὸ terminus post quem εἶναι ἡ χρονολογία 15 Ἀπριλίου 1821 τοῦ προλόγου στοῦ ἴδιο βιβλίου. Ἀπὸ τὴ χρονολογία 3 Νοεμβρίου 1821 ὡς τὴ δημοσίευσή τῆς μετάφρασης τῶν ἐννιά ποιημάτων ἀπὸ τὸν Gustav Schwab στὸ Morgenblatt für gebildete Stände παρεμβάλλονται δυὸ μῆνες καὶ εἴκοσι τρεῖς μέρες.

2. «Συγγραφεὺς: Ἀθανάσιος Χριστόπουλος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Μεταφραστής: Ἀναστάσιος Παπᾶς ἀπὸ τὶς Σέρρες τῆς Μακεδονίας».

Παραβάλλοντας τώρα αυτό το γερμανικό κείμενο της σελίδας 3 του βιβλίου με τὸν τίτλο-ἐπιγραφή τῆς μετάφρασης τῶν ἐννιά ποιημάτων τοῦ Χριστόπουλου ἀπὸ τὸν Gustav Schwab—«*Erotische Lieder des Neugriechen Athanasios Christopoulos aus Konstantinopel*»¹—βλέπομε, ὅτι ὁ Γερμανὸς μεταφραστὴς ἐπαναλαμβάνει τὸ λάθος τῆς χειρόγραφης σημείωσης τοῦ

Εἰκ. 1. Ἀφιέρωση τοῦ βιβλίου με
τις ὑπογραφές του Κυριάκου
Τζήτζου καὶ Dr. Schott

Εἰκ. 1. Τὰ ὀνόματα τοῦ συγγραφέα
καὶ τοῦ μεταφραστῆ με τὸν
τόπο καταγωγῆς τους

παραπάνω ἀντιτύπου ποὺ ἀναφέρει τὴν Κωνσταντινούπολη ὡς τόπο καταγωγῆς τοῦ Χριστόπουλου, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴν Καστοριά. Ἄν συνδυάσουμε τὴ διαπίστωση αὐτὴ με τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι σχεδὸν βέβαιη ἡ γνωριμία τοῦ Schwab καὶ τοῦ Schott², μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι

1. «Ἐρωτικά τραγούδια τοῦ Νεοέλληνα Ἀθανάσιου Χριστόπουλου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη».

2. Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα ποὺ νὰ φανερώουν τὶς στενότερες σχέσεις τοῦ

ὁ πρῶτος εἶχε ὑπ' ὄψη του τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ καὶ φυσικὰ τὶς γερμανικὲς μεταφράσεις ποὺ περιέχει. Ὁ Γερμανὸς λογοτέχνης ἐπιχειρώντας μιὰ καινούργια μετάφραση ἀνταποκρίνεται καὶ στὴν ἐπιθυμία τοῦ "Ἑλλῆνα μεταφραστῆ" Ἀναστάσιου Παππᾶ, ποὺ ἀναγνωρίζοντας τὶς ἀδυναμίες τῆς μετάφρασής του σημειώνει τὰ ἐξῆς: «Gerne würde ich diese Arbeit einem gelehrten Kenner der deutschen Sprache, wo möglich selbst einem Deutschen überlassen haben»¹. Δίνει μάλιστα ἑμμετρὴ μετάφραση τῶν ποιημάτων ἀκολουθώντας τὴν ἑμμεση ὑπόδειξη τοῦ Παππᾶ, ποὺ γνωρίζοντας τὴν ἀδυναμία του καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὁμολογεῖ: «Dass diese Gedichte in Prosa erscheinen, und nicht metrisch nach dem Original, kommt daher, weil es mir schwer fiel etwas zu wagen, wozu ich mich nicht völlig gewachsen fühle»². Ὅτι ὁ Schwab χρησιμοποίησε τὴν ἑκδοσὴ τοῦ Παππᾶ καὶ ἐπομένως ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὶς μεταφράσεις του, ἐνισχύουν καὶ οἱ πολλὲς ὁμοιότητες ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὸ ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ Παππᾶ καὶ τοῦ Schwab. Ἄν σὲ μερικὰ σημεῖα ὑπάρχουν διαφορές, αὐτὲς ὀφείλονται μᾶλλον σὲ τυπογραφικὲς δυσκολίες ἢ ἀβλεψίες (βλ. σ. 200, σημ. 2).

Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γενικότερα τὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ δράση τοῦ Παππᾶ δὲν διαθέτομε ἀκόμη ἐπαρκεῖς πληροφορίες³. Περισσότερα εἶναι τὰ γνωστὰ γιὰ τὸν Schwab, ποὺ καὶ ἀπὸ φιλολογικὴ ἄποψη ἐνδιαφέρει περισσότερο ἐδῶ. Ὁ Gustav Benjamin Schwab, γιὸς τοῦ Johann Christoph Schwab, γεννήθηκε στὶς 19 Ἰουνίου 1792 στὴ Στουτγκάρδη. Εἶχε ἀποκτήσει πολὺ καλὴ μόρφωση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ στὸ γυμνάσιο τῆς Στουτγκάρδης, ποὺ τὸν βοήθησε νὰ στραφεῖ στὴ λογοτεχνία. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1809

Schwab καὶ τοῦ Schott, εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀδύνατο οἱ δύο αὐτοὶ ἐξιλόγοι φιλέλληνες τῆς Στουτγκάρδης νὰ μὴ γνωρίζονταν μεταξύ τους.

1. «Μὲ εὐχαρίστηση θὰ εἶχα ἀφήσει αὐτὴ τὴν ἐργασία σὲ ἓνα λόγιο γνώστη τῆς γερμανικῆς γλώσσας καὶ ἂν ἦταν δυνατό σ' ἓνα Γερμανό» (σ. κx). Βλ. δ. π., σ. 194, σημ. 2.

2. «Ὅτι αὐτὰ τὰ ποιήματα δημοσιεύονται σὲ πεζὸ λόγο, καὶ ὄχι σὲ μέτρο σύμφωνα μὲ τὸ πρωτότυπο, ὀφείλεται στὸ ὅτι μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ ἀποτολήμῃω κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν αἰσθάνομαι ἀπόλυτα ἠριμώδης» (σ. κx). Βλ. δ. π., σ. 194, σημ. 2.

3. Ἀπὸ τὴ χρονολογία τοῦ προλόγου τῆς μετάφρασης τοῦ Ἀναστάσιου Ἑμμ. Παππᾶ (15 Ἀπριλίου 1820 καὶ ἀπὸ ἓνα γράμμα του πρὸς τὸν ἀδερφό του Ἀθανάσιο στὶς 18 Ἀπριλίου τοῦ ἴδιου ἔτους (βλ. Πέτρος Θ. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σεργῶν, Ἀθήναι 1966, σ. 163-165) συμπεραίνουμε, ὅτι ὁ Ἀναστάσιος Παππᾶς ἀρχίζει νὰ ἀφοσιώνεται στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγὼνα τῶν Ἑλλήνων προσφέροντας ταυτόχρονα λόγιες ὑπηρεσίες καὶ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ μόρφωση, τὸ ρόλο καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀναστάσιου Παππᾶ στὸν ἀγὼνα τῶν Ἑλλήνων προκύπτουν ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἑμμανουὴλ Παππᾶ, ποὺ πρόκειται νὰ ἐκδόσει ὁ καθηγητὴς Ἀπόστολος Βακαλόπουλος. Ἡ ἑκδοσὴ αὐτὴ θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο θὰ ἀφορᾷ τὸν Ἑμμανουὴλ καὶ τὸ δεῦτερο τὸ γιὸ του Ἀναστάσιο Παππᾶ. Ἐκεῖ θὰ δημοσιευτοῦν πολλὰ ἀνέκδοτα γερμανικὰ ἔγγραφα. Γιὰ τὶς πληροφορίες αὐτὲς εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἀπόστολο Βακαλόπουλο.

γράφτηκε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης καὶ σπούδασε δυὸ χρόνια φιλολογία καὶ φιλοσοφία καὶ ἄλλα τρία θεολογία. Ἐδῶ γνωρίστηκε καὶ ἔγινε ἀμέσως φίλος μὲ τοὺς λογοτέχνες Justinus Kerner καὶ Ludwig Uhland, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ ἐπηρέαστηκε. Τελειώνοντας τὶς σπουδὲς τοῦ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1814 διορίστηκε τὸν ἐπόμενο χειμῶνα ἀναπληρωτῆς ἱερέας στὸ χωριὸ Bernhausen, ὅπου ἔγραψε τὰ πρῶτα μυθιστορήματά του. Τὴν ἀνοιξή τοῦ 1815 μαζί μὲ μερικοὺς φίλους τοῦ ταξίδεψε στὴ βόρεια Γερμανία καὶ ἐπισκέφτηκε πολλὰς πόλεις τῆς. Στὸ ταξίδι τοῦ αὐτὸ γνώρισε ἀρκετοὺς Γερμανοὺς λογοτέχνες καὶ ποιητές. Ἐπιστρέφοντας στὸ τέλος τοῦ 1815 ἔγινε Repetent (ἓνα εἶδος φροντιστῆ γιὰ φοιτητές) στὸ Tübinger Stift. Ἡ ἀπασχόλησή τοῦ αὐτῆ τοῦ ἄφινε ἀρκετὸ ἐλεύθερο χρόνο γιὰ τὴ συγγραφὴ λογοτεχνικῶν ἔργων. Στὴν Τυβίγγη ἀρραβωνιάστηκε τὴ Σοφία Καρολίνα Gmelin, τὴν ὁποία καὶ παντρεύτηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1819, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε διοριστεῖ καθηγητῆς στὸ κλασσικὸ γυμνάσιο τῆς Στουτγκάρδης, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1817. Ἐδῶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ συγγραφὴ ἔργων, ὅπως π.χ. τὰ μυθιστορήματα «Die Heiligen» drei Könige» καὶ «Christoph» καὶ τὰ ἔπη «Die Kammerboten in Schwaben» καὶ «Walther und Hiltgund» καὶ μὲ διασκευὰς ἄλλων ἔργων, ὅπως π.χ. τῶν ποιημάτων τοῦ Paul Fleming, τοῦ Johann Christian Günther κ.ἄ. Παράλληλα δημοσίευε κριτικὰς σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες καὶ ἦταν ἐκδότης τῆς σειρᾶς «Bibliothek von Übersetzungen der alten Klassiker» ποὺ ἱδρύσε ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὸν Gottlieb Friedrich Tafel¹ καὶ τὸν Christian Nathaniel Osiander². Τὴν κλασσικὴ φιλολογία ἐνδιαφέρει κυρίως τὸ ἔργο τοῦ «Die schönsten Sagen des klassischen Altertums nach seinen Dichtern und Erzählern» (1838). Ἡ συνεχὴς βελτίωση τῆς φήμης τοῦ ὡς φιλολόγου καθὼς καὶ οἱ καλὰς σχέσεις τοῦ μὲ πολλὰ ἀξιόλογα πρόσωπα τὸν τοποθέτησαν στὸ κέντρο τῆς ἀκμαίας πνευματικῆς κίνησης ποὺ παρουσίαζε ἡ πόλη τῆς Στουτγκάρδης αὐτὴν τὴν ἐποχὴ. Στὸ σπῆι τοῦ δεχόταν ὅλους τοὺς λογοτέχνες καὶ ποιητές, ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτή. Ὁ κύκλος τῶν γνωριμιῶν τοῦ μετὰ τοὺς καὶ νέους λογοτέχνες αὐξήθηκε μὲ τὴν πρόσληψή τοῦ ὡς συντάκτη στὸ λογοτεχνικὸ τμῆμα τοῦ Morgenblatt für gebildete Stände. Ὅλες ὁμῶς αὐτὲς οἱ ἀπασχολήσεις καὶ ἐπιρροές τοῦ προκάλεσαν καὶ ἐ-

1. Πρόκειται γιὰ τὸ Γερμανὸ φιλόλογο καὶ ἱστορικὸ (1787-1860). Ὑπῆρξε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης καὶ συμπεριλαμβάνεται στοὺς προδρομικοὺς εἰσηγητὲς τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ ἔγραψε καὶ «Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης» (1835).

2. Ὁ Osiander (1781-1855) ἦταν καθηγητῆς τοῦ γυμνασίου τῆς Στουτγκάρδης. Ἀργότερα ἔγινε ἐπιθεωρητῆς τῆς ἐπαρχίας Μέλανος Δρυμοῦ. Ἀπὸ τὸ 1826 ἐξέδιδε μαζί μὲ τὸν Schwab καὶ τὸν Tafel τὴ σειρὰ «Bibliothek von Übersetzungen der alten Klassiker». Μετέφρασε στὰ γερμανικὰ τὰ «Ἀργοναυτικὰ» τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ρόδιου, τοὺς «Λόγους» τοῦ Κικέρωνα, τὸν Θουκυδίδη, τὸν Ξενοφῶνα κ.ἄ.

χθρότητες που κάποτε τον κούρασαν τόσο πολύ, που αποφάσισε να φύγει στην επαρχία αναζητώντας περισσότερη γαλήνη. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1837 πήγε στην κοινότητα Gomaringen κοντά στην Τυβίγγη, όπου έμεινε για τέσσερα χρόνια και άσχολήθηκε σχεδόν αποκλειστικά με τη συγγραφή και το κήρυγμα. Έπέστρεψε στη Στουτγκάρδη το φθινόπωρο του 1841, όπου αργότερα διορίστηκε εκπαιδευτικός σύμβουλος. Κατά τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του συνέχισε τις επαφές του με νέους συγκεντρώνοντας πάλι το ενδιαφέρον κυρίως των νέων ποιητών, που τον επισκέπτονταν για να ακούσουν κρίσεις και συμβουλές του. Πέθανε στις 4 Νοεμβρίου 1850 στις 3 το πρωί¹. Ο Gustav Schwab ήταν και ο κλασικός φιλόλογος, που με τη γενικότερη δράση, τη γυμνασιακή διδασκαλία, τις κοινωνικές σχέσεις και την επιρροή του στους νέους συνετέλεσε στην αναγέννηση των ελληνικών γραμμάτων στην περιοχή της Βυρτεμβέργης. Σ' αυτή βοήθησαν ο ζωγράφος Theodor Wagner και οι γλύπτες άδερφοί Sulpiz και Melchior Boisserée καθώς επίσης και ο A. Schott ως πρόεδρος του ελληνογερμανικού συλλόγου-κομιτάτου της Στουτγκάρδης.

II. ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ GUSTAV SCHWAB

Erotische Lieder des Neugriechen Athanasios Christopoulos aus Konstantinopel. Im Sylbenmaaß des Originals nachgedichtet von Gustav Schwab

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 23,26. Januar 1822, S. 89-90)

1	1
Π ρ ο σ φ ώ ν η μ α ²	Z u e i g n u n g
Κάλλη, κι άνθη μαζωμένα	Was sich nennet schön und Blüthe,
Τήν αγάπη μου έσένα	Das will preisen deine Güte,
Κορωνιάζουν κ' επαινούν.	Liebchen, will bekränzen dich.
Και ό Έρωσ με τὰ βέλη	Eros siehst du mit den Pfeilen,

1. Περισσότερες πληροφορίες για τον Gustav Schwab βλ. Gustav Schwab als Dichter und Schriftsteller von Karl Klüpfel, Stuttgart: Knapp 1881.

2. Από την παραβολή του ελληνικού κειμένου του Gustav Schwab (συντομογραφικά S) με το αντίστοιχο του Άναστάσιου Παππά (συντ. Π) και το φιλολογικό κείμενο της Έλένης Τσαντσάνογλου (συντ. Τ) (Άθανάσιος Χριστόπουλος, Λυρικά, επιμέλεια Έλενης Τσαντσάνογλου. Άθήνα: Έρμης 1970) προκύπτει το παρακάτω συγκριτικό υπόμνημα (σ' αυτό δέν αναφέρονται οι διαφορές στην όρθογραφία ή στα σημεία στίξης,

Καὶ ἡ Μούσες μὲ τὰ μέλη
Τ' ὀνομά σου προσκυνοῦν
Κ' εἰς ἐκεῖνο προσφωνοῦν
Στόμα, χεῖλη, ζῆθος, νοῦν.

Muse mit den Liedern eilen,
Deinem Namen beugen sich,
Und bewegen wonniglich
Lippe, Mund, Herz, Geist für dich.

2

Ὑμνος

Ὡ ἔρωτ' ἀνθρωπότητε,
Γλυκὲ καὶ ἡλρότατε
Τοῦ κόσμου κυβερνήτη,
Ἑσέν' ὁ νοῦς, τὸ σῶμα μου
Τὸ ζῆθος καὶ τὸ στόμα μου
Λατρεῦει καὶ κηρύττει.

O Eros süß und blüthevoll,
Du aller Freud' und Güte voll
Der Welten Herr und Gründer,
Mein Sinn und Leib preist deine Lust,
Es ist mein Mund und meine Brust
Dein Diener und Verkünder.

Ἐσὺ θεοῦς, αἰθέρια,
Οὐράνια, κιαέρια
Κρατεῖς καὶ βασιλεύεις
Καὶ ἔως τὰ αἰώνια
Τῆς γῆς μας καταχθόνια
Τὰ βέλη σου τοξεύεις.

Was in des Himmels Düften thront,
Was in des Aethers Lüften wohnt,
Ruht unter deinem Heile;
Und in die Gruft der Unterwelt,
Die ewige, hinunter schnellst
Dein Bogen seine Pfeile.

ἀλλὰ μόνον οἱ παραλλαγὲς τοῦ κειμένου. Ἡ ἀρίθμηση γίνεται κατὰ στίχοις:

Ὑμνος

16. Ἡ Φύση ὅλη σβύνεται Σ' Ἡ φύση ὅλη σβύνεται Π' ὁ κόσμος ὅλος σβήνεται Τ.

Ἀγκιστροφόρος

5-6 Νὰ κρίνω τ' ἄρματα του/Ἀν τάχα εἶν' καλὰ Σ' Νὰ κρίνω τ' ἄρματα του,/Ἀν τάχα εἶν' καλὰ Π' νὰ ἰδῶ τὰ ἄρματά του,/ἄν φαίνονται καλὰ Τ/23 Καὶ ὅλον μὲ φλογίζει Σ' Καὶ ὅλον μὲ φλογίζει Π' καὶ μὲ καταφλογίζει Τ/25 Καὶ λέγ' Σ' Καὶ λέγ', Π' Καὶ λέγει: Τ/27 Καὶ κοίταξε καλὰ. Σ' Καὶ κοίταξε καλὰ, Π' καὶ κοίταξε καλὰ Τ/35 Κ' αἰώνια/κηρύττω, ΣΠ' στὸν κόσμον τὴν κηρύττω Τ/39 Γιὰ νὰ μὲ σπλαχνιζῇ, Σ. Γιὰ νὰ μὲ σπλαχνιζῇ Π' νὰ μὲ εὐσπλαχνισθεῖ Τ/48 Αἰώνια's τὴν γῆν. ΣΠ' ἀτέλειωτα στὴν γῆν. Τ.

Συνειδός

2 Τίθα κάμεις; ΣΠ'-τί θὰ κάμεις;/3 Κάλεδά! ΣΠ' Κάλε δα, Τ/4 Κ' ἡ ἀγάπ' ΣΠ'-Ἡ ἀγάπη Τ/8 εἰς τὸν ἔρωτα νὰ κλίνω! Σ' Εἰς τὸν ἔρωτα νὰ κλίνω. Π' τὲς ὥραιες δὲν ἀφήνω. Τ/9-14 ὑπάρχουν μόνον στοὺς ΣΠ/17-18 Καὶ 'ς τῆς θάλασσας τὰ μέση/Ἄς πηγαίν' ὀρθὰ νὰ πέσει! Σ' Καὶ 'ς τῆς θάλασσας τὴ μέση/Ἄς πηγαίν' ὀρθὰ νὰ πέσει. Π' 11-12 Κι ἂς πηγαίν' ὀρθὰ νὰ πέσει/μὲς στῆς θάλασσας τὴ μέση. Τ/20-22 «Ἐ καὶ τίθα καταλάβης,/Ἀν μιὰ λέξη μόνον φθάσης,/Ἀποπάνουσου νὰ χάσης; Σ' Ἐ! Καὶ τίθα καταλάβης,/Ἀν μιὰ λέξη μόνον φθάσης,/Ἀποπάνουσου νὰ χάσης; Π' 14-16-Ἐ, καὶ τί θὰ καταλάβεις,/ἄν μιὰ λέξη κάτω πέσει/ἄπ' τὸ κόκκινό σου φέσι; Τ/25 Δὲν γυρίζω, Σ' Δὲν γυρίζω, Π' 19 Δὲν ἀλλάζω Τ.

Θέληση

16 Τρέλλες καὶ κρότον. Σ' Τρέλλαις, καὶ κρότον. Π' Βάκχους καὶ κρότον. Τ.

Τὸ βλέμμα σου τὸ ἡμερον
 Ἐπὶ τὸν κόσμον σήμερον
 Στηγμὴν σχεδὸν ἂν λείψῃ,
 Ἡ Φύσις δὴ λείπειται
 Καὶ καταντῶ καὶ γίνεται
 Κατήφεια, καὶ θλίψις.

Ἀμίμητα τὰ κάλλη σου
 Ἡ δύναμις μεγάλη σου,
 Μεγάλη σου ἡ δόξα.
 Λατρεύω τὴν αἰώνιον
 Καὶ θαυμασίην σου πρόνοιαν,
 Καὶ τ' ἄφθαρτά σου τόξα.

Und wenn dein Lächeln reute dich,
 Dein Aug abkehrte heute sich,
 Du milder Weltbeschauer!
 Aus löschte bald die Spur des Lichts,
 Und sänke die Natur in's Nichts
 Der Dunkelheit und Trauer.

Unübertrefflich ist dein Glanz,
 Und Macht und Stärke bist du ganz,
 Dein Lob ist unergründlich.
 Vor deines Bogens Wunderbahn
 Staun' ich und bin ihm unterthan,
 Dem Pfeil unüberwindlich!

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 24, 28. Januar 1822, S. 93-94).

3

Ἀγκιδόφορος

Εἰς ἓνα λειβαδάκι
 Προχθὲς ἓνα παιδάκι,
 Περίφανο πολλά,
 Μ' ἐφώναξε κοντά του
 Νὰ κρίνω τ' ἄρματα του
 Ἐν τάχα εἶν' καλά.

Λοιπὸν, μὲν ἀγκιδίτζα
 Μὲ δείκνει, σὰν καρφίτζα,
 Καὶ λέγει σοβαρά·
 Εἶδες κοντάρι ἄλλο,
 Ὅσῳ αὐτὸ μεγάλο
 Ἐν τῇ γῇ καμιά φορά;

Τὸν λέγων εἶς' ἀκόμη
 Παιδάκι δίχως γνώμη,
 Δέν ἔξυρεις τί λαλεῖς,
 Καὶ σὰν λωλὸ καυχᾶσαι,
 Χωρὶς νὰ συλλογᾶσαι,
 Τὸ πῶς παραλαλεῖς.

3

Der Splitterträger

In eines Thales Wegen
 Kam mir unlängst entgegen
 Ein übermüthig Kind.
 Es heißt mich stehn und schaffen,
 Und prüfen seine Waffen,
 Ob sie wohl tauglich sind.

So trotzig, wie ein Ritter,
 Zeigt es mir einen Splitter,
 Kaum einer Nadel groß:
 «Sahst du in allen Reichen,
 Das dem sey zu vergleichen
 So mächtig Speergeschoß?»

Ich sprach: «du lügst unbändig,
 Du Kindlein unverständlich,
 Bist eiteln Dünkels voll.
 Wie magst du dich entblöden,
 So wider Sinn zu reden?
 Mir dünkt es, du bist toll!

Ἐγὼ λωλό; Φωνάζει,
 Καὶ τὴν ἀγκίδ' ἄρπάζει,
 Κ' εἰς μιὰ ματιοῦ ῥοπή,
 Ὡς τὸ σῆθος μου τὴ ἱκίζει,
 Καὶ ὄλον μὲ φλογίζει
 Παντοῦ σὰν ἀσραπή.

Καὶ λέγ'· ἰδὲ καὶ πείσου,
 Καὶ πλέον συλλογῆσου,
 Καὶ κύταξα καλά.
 Νὰ μὴν αὐθαδιάζης,
 Καὶ νὰ παραπειράζης
 Τὸν ἔρωτα πολλὰ.

Ὡ ἔρωτα, φωνάζω,
 Τὸ ἄρμα σου τρομάζω,
 Τὸν λόγον μ' ἄθετῶ.
 Τὴ δύναμή σου φρίττω,
 Κ' αἰώνια κηρύττω,
 Καὶ ἔλεος ζητῶ.

Ἐκεῖ ποὺ τὸν λαλοῦσα,
 Καὶ τὸν παρακαλοῦσα
 Γιὰ νὰ μὲ σπλαχνισῇ,
 Ἐπέταξ' ἀπ' ἐμπρὸς μου,
 Ὁ τύραννος τοῦ κόσμου,
 Χωρὶς νὰ συγχιζῇ.

Κ' ἐγὼ ἀπελπισμένος
 Ἀπόμειν' ὁ καὶμένος
 Μὲ τέτοιαν πληγὴν.
 Χωρὶς ποσῶς νὰ φταίγω,
 Ὁ λάκερος νὰ καίγω
 Αἰώνια 'ς τὴν γῆν.

Toll? ruft das Knäblein bitter,
 Ergreift mit Hast den Splitter,
 Zielt nach des Herzens Sitz.
 Den Busen der durchfährt mir,
 Und in der Seele zehrt mir,
 Als wie ein Flammenblitz.

Das Knäblein sprach: Du Tauber,
 Nun glaubst du meinem Zauber,
 Und hütest dich hinfort.
 In deinem Stolz zu fluchen,
 Den Eros zu versuchen
 Mit einem rauhen Wort!

Da sprach ich: Herr! erzittern
 Muß ich vor deinen Splittern!
 Mein Wort sey ungesagt!
 Ich bebe deinen Mächten,
 Will ewig dich verfechten:
 Doch hebe, was mich plagt!

So sprach ich zu dem Kleinen
 Mit Flehen und mit Weinen,
 Daß er erbarme sich;
 Doch fliehen sah von dannen
 Ich aller Welt Tyrannen,
 Er kehrte sich und wich.

Ich aber blieb getroffen,
 Verlassen von dem Hoffen
 Mit meiner Wunde stehn.
 Ich muß in meinem Leibe,
 So lang ich leb' und bleibe,
 Die Flamme nähren gehn.

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 25, 29. Januar 1822, S. 97-98)

4

Συνειδὸς

4

Das Gewissen
 (Selbstgespräch)

«Ταποφάσισα». — Ὅπισω—

«Sey's!»—Zurück! Wie ungeberdig,

Τίθα κάμεις; —«Θ' ἀγαπήσω»—

Κάλεδά! 'ς τὸν νοῦν σου ἔλα,
Κ' ἡ ἀγάπ' εἶν' τάχα τρέλλα;—
«Θ' ἀγαπήσω!»—Κάλε ζάσου!
Κάλε ἀνθρῶπε! ζοχάσου!
«'Εξοχάκηκα καὶ κρίνω,
Εἰς τὸν ἔρωτα νὰ κλίνω!»
'Αμ' ἡ Μούσες; —«Καλὰ λέγεις»!—

Εἶδες τὸ λοιπόν, πῶς φταίγεις;—
Κᾶν τε φταίγω, κᾶν τε σφάλλω,
Τὸν σκοπὸν δὲν μεταβάλλω!»—
'Εντροπήσου! —«Τί 'ντροπή μου;

'Ετζι θέλ' ἡ ὄρεξή μου!»—

Ποῦ λοιπὸν ἡ σωφροσύνη;—
«'Ας κουρευεῖται κ' ἐκείνη,
Καὶ 'ς τῆς θάλασσας τὰ μέση
'Ας πιγαίν' ὀρθὰ νὰ πέση!»—
Τὴν ὑπόληψίν σου βλάβεις!—
«'Ε καὶ τίθα καταλάβεις,
'Αν μιὰ λέξη μόνον φθάσης,
'Αποπάνουσου νὰ χάσης;
Συνειδός, ἀμέσως φεύγα!
'Απ' τὸν νοῦν μου ἔξω ἔβγα!
Δὲν γυρίζω, θ' ἀγαπήσω,
Θὰ φιλήσω, ὅσο ζήσω!»

5

Θέληση

Πλοῦτον δὲν θέλω
Δόξαν δὲ θέλω,
Οὔτ' ἐξουσίαν
Ποτὲ κᾶμیان.
Δὲν θέλω γνώσῃν,
Οὔτε κᾶν τόσῃν

Was denn willst du?—«Lieben werd'
ich!»—

Sey doch klug, komm zu Verstande,
Thorheit nur flicht Liebesbande!—
«Lieben werd'ich!»—Nein, halt inne!
Brauch, o Guter, deine Sinne!—
«Habe sie gebraucht und funden,
Eros müß'ich seyn verbunden!»
Doch, die Musen? —«Ja die schmä-
len!»

Siehst du nun, wie du wirst fehlen?—
Mag ich fehlen, mag ich fallen,
Laß mich nach dem Ziele wallen!—
Schimpflich ists! — «Warum denn
schimpflich?

Meinem Willen däucht es glimpf-
lich!»—

Die Besinnung halt'in Ehren!—
«Nein! auch diese soll sich scheeren!
Mitten in das Meer sich senken,
Dort sich meinethalb ertränken!—
Und dein guter Ruf wird leiden!—
«Ey so woll' dich doch bescheiden!
Schleuß doch deines Mundes Pforte,
Was du sprichst, sind eitle Worte!
Flieh, Gewissen! auf der Stelle,
In der Brust nicht widerbelle!
Vorwärts, vorwärts muß ich streben,
Kuß und Liebe sey mein Leben!»

5

Mein Wille

Nicht ist mein Wille
Ruhm oder Fülle,
Pracht oder Würde,
Wäre mir Bürde.
Wissen und Gaben
Will ich nicht haben

Ὅσ' εἶν' τοῦ ψύλλου,
 Κι ὅσ' εἶν' τοῦ ξύλου.
 Τούτες ἡ κρίες
 Ἦ φαντασίες
 Ὅσο εὐφραίνουν,
 Τόσο πικραίνουν.

Mehr, als der Floh hat,
 Oder das Stroh hat.
 Alle die kalten
 Wahnesgestalten,
 Wie sie erfreuen,
 So sie gereuen!

Θέλω εἰρήνην,
 Ψυχῆς γαλήνην,
 Χοροὺς ἐρώτων,
 Τρέλλες καὶ κρότον.
 Θέλω τραγούδια,
 Κήπους, λουλούδια
 Καὶ χωρατάδες
 Ὡς ταῖς πρασινάδαις.
 Τοῦτα λατρεύω,
 Τοῦτα ζηλεύω
 Κεῖς τοῦτ' ἀπάνω
 Θέλ' ν' ἀπαιθάνω!

Fried' ist mein Wille,
 Brust—Meeresstille!
 Zärtliche Regung,
 Lust und Bewegung,
 Gärten, Gesänge,
 Blumengepränge,
 Scherz auf den Wiesen
 Will ich erkiesen.
 Solches verehr' ich,
 Solches begeh'r ich!
 Hab' ich gelabt mich,
 Wohl, dann begrabt mich!

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 45, 21. Februar 1822, S. 177)

6

Der Wunsch¹

Ach würd' ich doch ein Spiegel,
 Daß du in mir dich fändest,
 Und ich dich schaute, wie du
 So herrlich vor mir ständest.

Ach, daß ich wär' ein Lüftchen,
 Und dürfte ganz mich tauchen
 In deines Busens Fülle,
 Ihn sänftiglich durchhauchen.

Ach, daß ich würd' ein Kämmchen,
 Ganz leis'es unternähme,
 Zu trennen deine Locken,
 Und immer wieder käme.

Wär' ach! der Schlaf ich endlich,
 Mich Abends einzufinden,
 Und deine süßen Augen
 Im Dunkel zu verbinden!

1. Ὁ Schwab ἀπὸ τὸ ἔκτο ποίημα παύει νὰ παραθέτει καὶ τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο, δικαιολογώντας τὴν παράλειψη μὲ τὰ ἑξῆς: «Da die Sprachverständigen unter unsern Lesern in dem, der ersten Abtheilung dieser Lieder beygesetzten Urtext, hinlängliche Mittel zur Vergleichung mit der Uebersetzung gehabt haben, so behalten wir ihn bey dieser letzten, Raum zu ersparen, zurück» (Μιὰ ποὺ οἱ εἰδικοί στὴ γλώσσα ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες εἶχαν ἐπαρκῆ μέσα στὸ πρωτότυπο κείμενο ποὺ παραθέσαμε στὸ πρῶτο τμῆμα αὐτῶν τῶν μεταφράσεων, γιὰ νὰ συγκρίνουν τὴ μετάφραση, τὸ παραλείπομε σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο, γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουμε χωρὸ).

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 46, 22. Februar 1822, S. 183).

7

Der Dornenwunde

Die Grazien mit Eros einst
In einen Garten gingen,
Sie wollten pflücken Rosen viel,
Ihm einen Kranz zu schlingen.

Die Rose wirft er aus der Hand,
Die Hippe fällt zur Erden,
Er hält den Finger ihnen vor
Mit kläglichen Geberden.

Und Eros lust-und freudevoll
Von Blüthe flog zu Blüthe,
Er brach die Blumen selber ab,
Zu dienen er sich mühte.

Weh, ruft er, weh! wie sonderbar!
Ists möglich, liebe Herzen,
Macht denn ein Dorn, so klein und
zart,
Mir so gewalt'ge Schmerzen?

Doch pflückend ohne Vorsicht ganz,
Ein unerfahrenes Knäblein,
Ritzt er den Finger schmerzlich wund
An einem Dornenstäblein.

Es ist daran nichts sonderbar,
Gar nichts, erwiedern Jene:
Wie bitter schmerzt das kleine Ding,
Der Pfeil von deiner Sehne?

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 47, 23. Februar 1822, S. 185)

8

Der Schmaus

Ich ging, der Lust zu warten,
Einst in der Grazien Garten,
Und Eros und noch Eine—
Ihr wisst—die schöne, kleine;
Und Bacchus kam dazu.
Dort haben wirs getrieben
Mit Lachen und mit Lieben,
Mit Spielen und mit Herzen,
Mit Jubeln und mit Scherzen:
Hoch lebest, Eros, du!

Ein Kind fang Bacchus trinkend;
Auf unsre Wangen sinkend
Küsst' Eros bey dem Becher,
Dabey mit einem Fächer
Er kühle Luft uns blies.
Und wir auf Blumen gaukelnd,
Uns in den Armen schaukelnd,
Wie gleich beseelte Brüder,
Wir küssten uns, und wieder,
Und oft, und fest, und süß.

Die Grazien auch, die Frommen,	Und bey den Harmonien,
Drey mit drey Zythern kommen,	Den weichen Melodien
Und rühren eilig, eilig	Entschlief ich mit der Schönen,
Die Saiten süß und heilig,	Wir sanken unter Tönen
Zu selgem, reinem Klang.	In einen Blumenstrauch.
Und wieder oft sie schwiegen,	Wir lagen ohne Kummer
Als müssten sie erliegen,	In leichtem, lichtem Schlummer;
Wenn Bacchus sich erhoben,	Und Eros stand und lächelt',
Wenn seine Lippen woben	Und seine Rechte fächelt'
Den künstlichen Gesang.	Uns frischer Lüfte Hauch.

(Morgenblatt für gebildete Stände. Nr. 49, 26. Februar 1822, S. 193)

9

A p o t h e o s e

Cypria schaute	Dich zu beehren,
Dich, und ihr graute;	Lös't sie des hehren
Zweifelnd sie stand,	Gürtels Geflecht.
Weil sie mit ihren	Schickt dir vom Thron den
Reizen sich zieren	Feurigen Sohn, den
Andere fand.	Treuesten Knecht.
Und sie muß richten,	Neuen und alten
Daß du dem lichten	Sel'gen Gestalten
Himmel gebührst,	Schickt sie dich zu,
Würdig den Reigen	Daß in Aeonen
Himmlicher Zeichen,	Krone der Kronen,
Sternenbild! führst.	Göttin segst du!

III. ΣΥΚΡΙΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή τῆς μελέτης αὐτῆς ἔχει ἀποδειχθεῖ ἡ ἐξάρτηση τῶν μεταφράσεων τοῦ Gustav Schwab ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τῶν ἰδίων ποιημάτων τοῦ Χριστόπουλου ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Παππᾶ. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ μέρος, ἂν καὶ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ συγκρίνει κανεὶς δυὸ διαφορετικὰ ἀπὸ ἄποψη μορφῆς μεταφράσεις — ἢ μὴ εἶναι σὲ πεζὸ λόγο καὶ ἡ ἄλλη σὲ στίχο καὶ προϋποθέτουν διαφορετικὰ ἀξιολογικὰ κριτήρια—, θὰ προσπαθῶ παρα-

θέτοντας λίγα μόνον παραδείγματα νὰ ἐξετάσω τὶς ὁμοιότητες καὶ τὶς διαφορὰς ἀνάμεσα στὶς μεταφράσεις τοῦ Ἀναστάσιου Παπᾶ καὶ τοῦ Gustav Schwab.

1. Ὅμοιότητες ἀνάμεσα στὶς δυὸ μεταφράσεις

α. Ποίημα «Ὑμνος», στρ. 3, στ. 5:

Παπᾶς

Schwab

So würde die ganze Natur ins Nichts Und sänke die Natur in's Nichts
zurück singen

β. Ποίημα «Συνειδός», στ. 3 καὶ 23:

Παπᾶς

Schwab

Sey klug! komm zu deinem Ver- Sey doch klug, komm zu Verstande
stande zurück Flieh, Gewissen! auf der Stelle
Flieh! flieh weg auf der Stelle,
Gewissen!

γ. Ποίημα «Πόθος», στρ. 2, στ. 1· στρ. 3, στ. 1 καὶ στρ. 4, στ. 1:

Παπᾶς

Schwab

Daß ich ein Kämmchen würde! Ach, daß ich würd' ein Kämmchen
Daß ich ein Lüftchen wäre Ach, daß ich wär' ein Lüftchen
Daß ich endlich der Schlaf wäre! Wär'ach! der Schlaf ich endlich

δ. Ποίημα «Ἀγκαθόμενος», στρ. 6, στ. 1:

Παπᾶς

Schwab

Es ist gar nicht sonderbar Es ist daran nichts sonderbar

2. Διαφορὰς ἀνάμεσα στὶς δυὸ μεταφράσεις

Ὁ Schwab διατηρεῖ τὸν ἑλληνικὸ τίτλο τοῦ ποιήματος Ὑμνος (Hymne) σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Παπᾶ, ὁ ὁποῖος τὸν ἀποδίδει στὰ γερμανικὰ μὲ τὸ «Lobgesang». Δὲν ὑπάρχει καμιὰ οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς λέξεις. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴ μετάφραση τοῦ τίτλου τοῦ ποιήματος Συνειδός μὲ τὸ «Das Gewissen», ἐνῶ ὁ Παπᾶς τὸν μεταφράζει μὲ τὸ «Das Bewußtseyn». Ὅταν ὁ Schwab μεταφράζει τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος

Θέληση με τὸ «Mein Wille» σὲ ἀντίθεση με τὸ «Der Wille» τοῦ Παππᾶ, περιορίζει τὸ νόημα τοῦ ποιήματος στὸ ὑποκείμενο, ἐνῶ ὁ Παππᾶς θέλει νὰ τὸ γενικεύσει, πράγμα ποῦ, ὅπως φαίνεται καθαρά ἀπὸ τὸ ἐνιαῖο ὑποκείμενο «ἐγὼ» τοῦ ποιήματος, δὲν τὸ ἐπιθυμεῖ ὁ ποιητής. Ἐκφράζεται ἐδὼ κάποια αὐστηρὰ προσωπικὴ θέληση ἢ καλύτερα ἐπιθυμία τοῦ ποιητῆ. Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ στὴ μετάφραση τοῦ τίτλου τοῦ ποιήματος *Πόθος* με τὸ «Der Wunsch» σὲ ἀντίθεση με τὸ «Das Verlangen» τοῦ Παππᾶ. Ἡ λέξη «Der Wunsch» σημαίνει ἀπλῶς ἐπιθυμία ἢ εὐχὴ γιὰ κάτι καλὸ, ἐνῶ ἡ λέξη «Das Verlangen» ἔχει περισσότερο τὴν σημασία τῆς ζήτησης ἢ ἀπαιτήσης. Ἐνας ποιητὴς συχνὰ ἐπιθυμεῖ ἢ εὐχεται νὰ συμβεῖ κάτι, πολὺ σπάνια ὁμως ζητάει ἢ ἀπαιτεῖ αὐτὸ ποῦ ἐπιθυμεῖ. Τὸν ἐλληνικὸ τίτλο τοῦ ποιήματος *Ἀγκαθωμένος* ἀποδίδει ὁ Schwab με τὴν οὐσιαστικοποιημένη μετοχὴ «Der Dornenwunde» σὲ ἀντίθεση με τὴ μετάφραση τοῦ Παππᾶ «Der von Dornen Verwundete», ποῦ ἀναλύει τὴ μετοχὴ σὲ ἀναφορικὴ πρόταση. Ἀποτέλεσμα τῆς μετάφρασης τοῦ Παππᾶ εἶναι ὁ συνοπτικὸς ἐλληνικὸς τίτλος νὰ χάνει πολὺ σὲ περιεκτικότητα. Τὸν ἐλληνικὸ τίτλο *Ἀποθέωση* ἀποδίδει ὁ Schwab με τὸ «Apotheose» σὲ ἀντίθεση με τὸν Παππᾶ, ποῦ τὸ μεταφράζει στὰ γερμανικά με τὸ «Die Vergötterung». Δὲν ὑπάρχει καμιὰ οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς λέξεις.

Γενικά μπορούμε στὶς διαφορετικὲς αὐτὲς ἀποδόσεις τῶν τίτλων τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου στὰ γερμανικά νὰ διακρίνουμε τὶς ἐξῆς δυὸ κατηγορίες: 1. Ὁ Schwab ὡς κλασικὸς φιλόλογος δὲν μεταφράζει, ἀλλὰ ἀπλῶς μεταγράφει τοὺς τρεῖς τίτλους «Hymne», «Das Gewissen» καὶ «Apotheose», γιατί προφανῶς γι' αὐτὸν εἶναι περιεκτικότεροι καὶ συνηθέστεροι στὴν πρωτότυπη ἐλληνικὴ μορφή τους. Ἐνῶ ὁ Παππᾶς, ἂν καὶ Ἑλληνας, μεταφράζει ἀναλυτικὰ τοὺς τίτλους μᾶλλον γιατί πιστεύει ὅτι ἔτσι θὰ γίνουν περισσότερο κατανοητοὶ ἀπὸ τὸ γερμανικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. 2. Ὁ Schwab ὡς ποιητὴς μεταφράζει στὰ γερμανικά τοὺς τρεῖς τίτλους «Mein Wille», «Der Wunsch» καὶ «Der Dornenwunde» λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη του τὸ γενικὸ πνεῦμα καὶ τὴν κεντρικὴν ἰδέα τοῦ ποιήματος σὲ ἀντίθεση με τὸν Παππᾶ, ὁ ὁποῖος τοὺς μεταφράζει κατὰ λέξη ἢ περιφραστικά.

Τελειώνοντας ἔχομε νὰ παρατηρήσουμε σχετικὰ με τὴν ἀξιολόγηση τῶν δυὸ αὐτῶν μεταφράσεων τὰ ἐξῆς: Ὅ,τι χάνει ἢ πεζὴ μετάφραση τοῦ Ἀναστάσιου Παππᾶ σὲ σχέση με τὸ πρωτότυπο ἐλληνικὸ κείμενο, τὸ ξανακερδίζει ἢ ποιητικὴ μετάφραση τοῦ Gustav Schwab. Ὁ Schwab ἀποδίδει με ἀπόλυτη σχεδὸν ἀκρίβεια τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ μέτρο τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου καὶ διατηρεῖ τὴν ὁμοιοκαταληξία του. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν κάθε στίχου τῆς μετάφρασης εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος με τὸ πρωτότυπο. Ἄν μερικὲς φορὲς γίνονται μετατοπίσεις στίχων ἢ δίνεται κάπως ἐλεύθερη μετάφραση, αὐτὸ ὀφείλεται στὴν προσπάθεια τοῦ Schwab νὰ ἀνταποκριθεῖ ἀπόλυτα τόσο

στο ρυθμό όσο και στο μέτρο και στην όμοιοκαταληξία του ελληνικού κειμένου. Ἡ σύγκριση λοιπὸν δίνει φανερά τὴν ποιοτικὴ ὑπεροχὴ τῆς μετάφρασης ποὺ ὀφείλεται στὸ Γερμανὸ ποιητὴ ἀπέναντι στὴ μετάφραση ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἓνα φιλότιμο Ἑλληνα λόγιο, γνώστη τῆς γερμανικῆς γλώσσας. Τὴν διαφορὰ αὐτὴ τῆς ποιότητος μπορούμε νὰ διακρίνουμε ἰδιαίτερα καὶ στὴ μοναδική περίπτωση ποὺ ὁ Παππᾶς ἐπιχειρεῖ νὰ μεταφράσει ἔμμετρα ἓνα ποίημα, τὸ ἔνατο μὲ τὸν τίτλο *Ἀποθέωση*. Ὁ Παππᾶς δὲν κατορθώνει νὰ διασώσει τὴν πυκνότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὸ στίχο τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίστοιχη μετάφραση τοῦ Schwab, παρόλο ποῦ, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος σὲ μιὰ ὑποσημείωσή του, δέχτηκε καὶ τὴ βοήθεια κάποιου Γερμανοῦ φίλου τοῦ Wagner ἀπὸ τὴ Βαυαρία.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΥΓΔΑΛΗΣ

ZUSAMMENFASSUNG

Lampros Mygdalis, Die ersten deutschen Übersetzungen Gedichte von Athanasios Christopoulos (1821, 1822).

Als erster übersetzte Anastasios Emmanuel Pappas (Wien 1821) Gedichte von Athanasios Christopoulos ins Deutsche. Es folgt die Übersetzung von neun Gedichten des Christopoulos durch Gustav Schwab, die im «Morgenblatt für gebildete Stände» am Anfang des Jahres (Januar-Februar) 1822 veröffentlicht wird. Die interessante Frage dabei ist, ob Schwab die ersten Übersetzungen des Pappas gekannt hat. In einem Exemplar, welches sich in der Landesbibliothek Stuttgart befindet und wahrscheinlich das einzige in der Bundesrepublik Deutschland ist, wird aufgrund zweier handgeschriebener Notizen und zweier Unterschriften auf den Seiten 2 und 3 des Buches nachgewiesen, daß Schwab für seine Übertragung die entsprechenden Übersetzungen der neun Gedichte des Christopoulos von Anastasios Emmanuel Pappas benutzt hat und von ihnen beeinflusst wurde.

Es folgt die Biographie von Gustav Schwab, der wegen seiner Stellung als Philologe und Dichter und wegen seiner Wirksamkeit zusammen mit Theodor Wagner, den Geschwistern Boisserée und Albert Schott viel zur Wiedergeburt der griechischen Kultur in Württemberg beigetragen hat. Dann werden die Übersetzungen von Schwab mit dem griechischen Text wieder veröffentlicht, der mit demjenigen von Anastasios Pappas und dem philologischen Text von Helene Tsantsanoglou (Athen 1970) verglichen wird. Den Abschluß bildet ein Vergleich dieser beiden Übersetzungen, eine Darstellung der Übereinstimmungen und Verschiedenheiten und damit zugleich auch eine Bewertung derselben.